

nél jobb, beszédesebb felvételekkel gyarapították fővárosunk műemlékeinek fényképtárát.

A könyv végén találjuk a különféle mutatókat. A névmutatóban a műemlékek alkotóit szakmák szerinti csoportosításban kapjuk. Külön csoportban sorolja fel a szerző a műemlékeket feltáró ásatókat és régészeket, külön a műemlékekkel kapcsolatba került írókat, színészeket, tudósokat, zenészeket, megint külön az eddigi csoportokba nem sorolható, a szövegben előforduló személyek neveit. Hasznos gondolatot valósít meg az ikonográfiai mutató. A nagy körültekintéssel elkészített helynévmutatót a várostörténész számára kiváltképpen hasznossá teszi, hogy a szerző az egyes utcákat (utakat, tereket stb.) nem csak jelenlegi, hanem korábbi elnevezésük szerint is beillesztette.

Zakariás G. Sándor nemcsak fővárosunk múltjának újabb jól sikerült dokumentumgyűjteményét és a hivatalos műemlékvédelem munkaeszközét nyújtotta, hanem a várostörténésznek is jó kézikönyvet adott. Mint ilyen pedig egyben figyelmeztető is egy budapesti — legalábbis a történeti városrészekre kiterjedő — átfogó, az új kutatások eredményeit is feltáró háztörténet megírására, amelyben a tulajdonosváltozásoktól a ház koronkénti rendeltetésén keresztül, a házban volt intézmények, hivatalok, jelentősebb üzletek, műhelyek ismertetéséig és nevesebb lakóinak, a házhoz kapcsolódó történeti és kulturális adatoknak felsorolásáig mindent megtalálunk, ami a házzal összefügg.

Rózsa Miklós

Soproni Szemle. Helytörténeti folyóirat IX—XIV. 1955—1960.

Kiadja: Sopron város tanácsa. Szerkeszti: Csatkai Endre

Mikor 1955-ben több mint tíz esztendőszünetelés után, Sopron város tanácsa ismét megindította a Soproni Szemlét, Sopron város kedvelőinek széles köre, s köztük nagy számban történészek is örömmel vették tudomásul ennek a „nagy múltú” folyóiratnak újramegjelenését. A Soproni Szemle nagy múltja valójában nyolc évfolyam. 1937-ben indította meg Heimler Károly, az akkori Városszépítő Egyesület elnöke, „bízó szívvel, de egyben a soproni ember hagyományos megfontoltságával”. 1944-ben a német megszállás idején saját elhatározásukból beszüntették a megjelenését. Ez alatt a nyolc esztendő alatt a Soproni Szemle cikkei és közleményei csak a tudomány érdekeit tartották szem előtt, bátran elzárkóztak minden más, a tudományos igazságot a napi politika szolgálatába állító törekvésektől. A német terjeszkedés éveiben ezért szerkesztették és tartották fenn a Szemlét „a soproni ember hagyományos megfontoltságával”, s ez a magatartás és a nyolc évfolyamban megjelent tanulmányok és közlemények adatainak a tömege biztosította ennek a fiatal folyóiratnak a „nagy múltat”.

A hagyományos megfontoltság 1945 után Sopronban is új értelmet nyert. Az új Soproni Szemle beköszöntőjében Csatkai Endre szerkesztő

a folyóirat célját így jelölte meg: „... nem a múltba visszaködlő hidat építünk, hanem olyant, amelynek pillérsora átnyúlik a jelenbe is, és a népi demokrácia építéséhez szolgáltatót a soproni kincsesbányából anyagot”, hogy „a haladó hagyományoktól duzzadó soproni múlthoz méltó jelent és jövőt építsünk”. Ezt a munkát a lelkes régi soproni helytörténész gárda (Csatkai Endre, Mollay Károly, Házi Jenő, Verbényi László, Németh Sámuel, Stornó Miksa, Thier László, Becht Rezső) és az ő útjainkon járó új soproni helytörténészek (Nováki Gyula, Domonkos Ottó, Kontsek László, Tirnitz József stb.) mellett az ország különféle részeiből a Sopron iránt szeretettel érdeklődő történészek, szinte mint „a még nem létező Soproni Tudományos Intézet” (Mollay Károly kifejezése) munkatársai végzik.

A Soproni Szemle tudományos színvonal tekintetében 1944 előtt is kiemelkedett a hasonló jellegű magyarországi folyóiratok közül. Ezt a rangját az új évfolyamokban is megtartja. A régi és az új Soproni Szemle között azonban mégis lényeges különbség van. A régi Soproni Szemle érdeklődése elsősorban a feudális kor felé fordult, az újban pedig évfolyamról évfolyamra egyre inkább növekszik az érdeklődés a város újkora, közelmúltja, sőt jelene iránt. S a témaválasztás kibővülésével egyidejűleg a történetiszemlélet változása is egyre inkább tapasztalható. S ami mindezekkel összefügg, a kisebb-nagyobb egyszerűen adatközlő cikkek, közlemények mellett a város történeti kérdéseit átfogó módon értékelő, vagy a várostörténetírás szempontjából igen lényeges módszertani tanulmányok is napvilágot látnak a folyóirat lapjain.

A város újkora iránti érdeklődést nemcsak a Tanácsköztársaság alapításának 40. és a felszabadulás 15. évfordulójára megjelent számokban (1959. I., 1960. I.) közzétett tanulmányok és közlemények jelzik, hanem a többi évfolyamokban is sűrűn találunk olyan cikkeket, amelyek a város munkásmozgalmával, az 1919-es Tanácsköztársasággal, a felszabadulás utáni korszak történeti kérdéseivel, a város mai helyzetével, feladataival és ezeknek a feladatoknak a megvalósításával foglalkoznak. A Tanácsköztársaság évfordulójára kiadott kitűnően szerkesztett szám a scarabantiai rabszolgaélettől kezdve az 1930-as évekig tárgyalja az ellentétes osztályok harcát. S különösen jelentősek azok az adatok, amelyeket Tirnitz József a városi levéltárból folyamatosan közöl Sopron város munkásmozgalmának történetéről. A Tanácsköztársaság soproni időszakának feldolgozására Sopron város tanácsa igen helyesen munkaközösséget létesített, s ez a munkaközösség munkájának részleteit időnként a Szemlében közzéteszi.

Hasonlóképpen támogatta a városi tanács az utolsó száz év történetének feldolgozására alakult munkaközösség munkáját, s ennek eredménye a Soproni Szemle cikkeiben is megmutatkozott. Sopron utolsó száz esztendeje történetének kiadása még Sopron város tanácsának adósága, s e munkának a megjelenése nemhogy lezárná, hanem inkább ösztönözné a további kutatásokat, s az egyes kérdések további és elmélyítő tárgyalására a Szemlében bőven nyílna alkalom.

A felszabadulás 15. évfordulójára megjelent szám tanulmányai: Sopron felszabadulása az egykorú szovjet jelentésekben és sajtóban (Németh Tihamér), A soproni gyáripár fejlődése a felszabadulás után (Peterdi Ferenc), Sopron újjáépítése (Boronkai Pál), A soproni tanács tíz éve (Bognár Dezső, cikkét a következő számokban is folytatva), és ezekhez csatlakozva Takáts Kálmánnak 1956-ban közzétett cikke a város és a megye felszabadulásáról, ha nem is mindenben kielégítő, teljes, de átfogó képet adhatnak a város történetének legutóbbi 15 esztendejéről, s e korszak története megírásának komoly, s nem egy esetben forrásértékű alapjai lesznek.

Hogy a régi és az új Soproni Szemle közötti érdeklődési különbséget érzékeltessük, elég lenne csak arra utalnunk, hogy míg 1944 előtt a nyolc évfolyamban csak 13 olyan cikk (legnagyobb részben azonban csak kisebb közlemény) jelent meg, amelyeknek ipartörténeti vonatkozása volt, a soproni kereskedelemmel pedig csupán 3 cikk foglalkozott, a Sopron környéki bányászatot pedig Csatkainak 1930-ban megjelent közlésén kívül (Hol voltak Sopron vármegyében valaha szénbányák?) más nem tárgyalta, addig 1955 után nemcsak a cikkek számának növekedése, a cikkek témáinak bővülése, a témák kiválasztásának jelentősége jelzi a változást, hanem az a felismerés is, hogy a kapitalizmus kora történetének feldolgozása nem végezhető el e szinte teljesen elhanyagolt területek alapos kutatása nélkül. Különösen kiemelkedők ebben a témakörben Faller Jenő tanulmányai Brennbergbánya történetéről (A brennbergi szénbánya úttörői, Brennberg bánya a bécsi Fries és Társa bankház bérletében, Sopron város Balf környéki szénkutatásai az 1850-es évek második felében, Sopron szénjogi szerződésai 1791—1946.). Jelentős tanulmányok láttak napvilágot a Sopron környéki vasutak kiépülésének történetéről is: Széchenyi István és a Sopron—Bécsújhelyi vasút építése (Perkovácz Bódog—Kubinszky Mihály), A hatvanéves pozsonyi és Fertővidéki vasutak keletkezése, Ötven éves a kőszegi vasút (Kubinszky Mihály), Adalékok az első soproni vasút történetéhez (Csatkai Endre). Foglalkoztak a Soproni Szemlében az 50 éves soproni Posztó- és Szőnyeggyár történetével (Dávidházy István), Az Első Soproni Szeszfőzde és Malátagyár Rt.-vel (Kölkedi István) és több cikkben a céhes és céhen kívüli mesterségekkel. A soproni kereskedelem történetének kutatásával a város történetének kutatói még adósak, ebből a témából csak Házi Jenőnek az 1956. évi soproni borkereskedelemről jelent meg közleménye.

Sopron város történetének kulturális vonatkozásait a régi Szemléhez hasonlóan az új Szemle is igen bőségesen és széleskörűen tárgyalja, tükrözve egyúttal a város kulturális életének sokrétűségét a múltban és a jelenben. Bartók Béla, Móricz Zsigmond, Juhász Gyula, Virág Benedek, Vörösmarty Mihály, Kőrösi Csoma Sándor, Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, Benedek Elek, Bródy Sándor, Eötvös József soproni kapcsolatairól, a soproni színházról és hangversenyéről, az iskolák történetéről (külön is említésre méltók Németh Sámuel tanulmányai: A soproni líceum tanulóinak külföldi tanulmányai 1680—1782-ig, Magyar gimnáziumok

zium Sopronban 1657—1674., A soproni evangélikus líceum tanulóifjúsága a XVIII. században stb.) igen sok lényeges és fontos adatot közlő cikk jelent meg mind a tanulmányok között, mind pedig a helytörténeti adattárban.

A Soproni Szemlének mindezek a tanulmányai és közleményei a város történetének egyre több ismeretlen kérdését világítják meg, s egyre közelebb vezetnek ahhoz a célhoz, hogy a város újkori történetének megírását sikeresen megoldják, s emellett igen hasznosan szolgálják annak a szinte országos érdeklődésnek a kielégítését, amely Sopron iránt megnyilvánul.

A Soproni Szemle jelentőségét és fontosságát a soproniak is első-sorban abban látják, újramegindulásával is azt remélték, hogy „ha megvalósulhat a Soproni Szemle tervbevetett folytatása, ez mindenesetre nagy lépéssel vihetné előre Sopron történetének s megfelelő kutatógárda kinevelésének az ügyét.” Világosan látták, hogy „Sopron részletes történetének megírására, akárcsak a középkoréra is, felelősséggel ma még senki sem vállalkozhat. Városaink között a forrásanyag gazdagsága tekintetében Sopron áll az első helyen. Ilyen forrásanyagnak a feldolgozásából kell megszületnie olyan tapasztalatoknak, amelyeket más, gazdag forrásanyaggal nem rendelkező városok, köztük Budapest történetének most folyó megírásánál lehet hasznosítani.” (Mollay Károly: Sopron a középkor végén. 1956, 31.) Éppen ezért azok a cikkek, amelyek a Soproni Szemlében a város középkori történetének kérdéseivel foglalkoznak, a felvetett kérdések jelentőségének és a megoldásukra tett kísérletek módszerének következtében nemcsak általános érdeklődést váltanak ki, hanem igen tanulságosak (gondolatébresztők vagy vitára ösztönzők) a várostörténészek számára is.

Az egyik ilyen kérdés az Ödenburg név keletkezése volt. A kérdés vitát váltott ki, s a vitában felvetődött Sopron építéstörténetének legfontosabb két kérdése: mikor épült és hogyan alakult ki a belváros? Az egyik felfogás szerint az ispáni vár kezdettől fogva a mai belváros helyén volt, a másik felfogás szerint csak 1100 táján települt át ide a Szent Mihály-plébániatemplom környékéről. A vitát a Soproni Szemlében 1956-ban lezárták anélkül, hogy a kérdést is eldöntötték volna. A probléma megoldását a vita résztvevői a régészeti feltárások várható eredményeitől remélik. (Major Jenő: Az Ödenburg név keletkezésének háttere, Mollay Károly: Az Ödenburg név keletkezéséhez, Major Jenő: A XIII. század végi Sopron topográfiájának néhány kérdése, Verbényi László: Néhány megjegyzés az Ödenburg vitához, Major—Mollay—Verbényi: Az Ödenburg név történeti magyarázatával kapcsolatos vitáról.)

Mollay Károly és Házi Jenő vállalkozott arra, hogy feldolgozza a soproni házak és családok történetét a XIX. századig. Céljuk az, hogy a házak története alapján feldolgozzák a város történeti helyrajzát, a családtörténetekből pedig a városi társadalom történetét. (Mollay Károly: Sopron város történeti kutatása, 1960, 331.) Ebből a munkából Mollay Károly egy részletet közölt a Szemlében Háztörténet és város-

történet címen a Szent György utca 3. sz. ház történetéről 1379-től 1550-ig.

A Soproni Szemle új évfolyamai — ha kezdetben még tapogatódzva is — egyre céltudatosabban szolgálják a város történetének a feltárását. A Szemle hagyományainak megfelelően nem hanyagolják el a természetrajzi tanulmányok közlését sem. A Sopron környéki szelídgesztenyésekről, a természetes növénytakaró és a kertészeti természetés közti összefüggésről, Sopron környékének gubacsdarazsairól stb. szóló cikkek váltakoznak a történeti tanulmányokkal. Helyet kap a folyóiratban a régészet és a néprajz is, s helyet kapnak — bár a városi vonatkozásúaknál jóval kisebb számban — megyei vonatkozású cikkek is. Már a régi Soproni Szemlére is jellemző volt, hogy a megye aránylag keveset jut szóhoz. De tekintettel arra, hogy egy várost sem lehet a környezetéből kiszakítani, a szerkesztésnek nagyobb teret kellene biztosítania megyei, Sopron környéki vonatkozású tanulmányok közlésére, illetőleg ilyen természetű kutatásokra is kellene ösztönözni, ama nehézség ellenére is, hogy Sopron nem megyeszékhely.

Nagy Lajos

Probszt, Günther Frh. v.: **Das deutsche Element im Personal der niederungarischen Bergstädte.** Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission. I. köt. München, Oldenbourg 1958, 176.

Az alsó-magyarországi bányavárosokat német telepesek alapították a középkorban, szlovák nyelvterületen. A kisebb bányavárosok hamarosan el is szlovákosodtak, Selmec-, Kőrmöc- és Besztercebánya patriciátusa azonban évszázadokon át megtartotta német jellegét, nem utolsósorban a császári bányakamarai igazgatás segítségével, amely lehetőleg német nemzetiségű, az osztrák örökös tartományokból származó tisztviselőket alkalmazott. A XIX—XX. században azután e három jelentősebb város németsége is elszlovákosodott, illetve részben elmagyarosodott. A lakosság nemzetiségi összetételének változása szorosan összefüggött a társadalmi fejlődés és a politikai harcok menetével. Ebben a perspektívában nagyon is jogosult a bányavidék német nemzetiségű személyzetének vizsgálata, annak kutatása, hogyan nyomult be a szlovák, illetve kisebb részben a magyar elem a bányavárosok polgárságába.

Sajnos, ennek a társadalomtörténeti problémának a megoldásához G. Probszt semmivel nem járult hozzá könyvében. Az alsó-magyarországi bányavárosok történetének osztrák specialistája a bevezetésben áttekinthető, bár statikus és kissé felületes összefoglalást ad a bányakamarák szervezetéről, de a bányászat hanyatlásának okairól, a mélyművelés akkor még leküzdhetetlen nehézségeiről és a bányák kimerüléséről nem vesz tudomást. Az alsó-magyarországi bányászat lehanyatlását helyett